

UDC 371.4

DOI: 10.34671/SCH.HBR.2020.0401.0008

ІСТОРИЧНА ПЕРІОДИЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ В ОСВІТНЬО-КУЛЬТУРНИХ УСТАНОВАХ ВОЛИНІ XIX – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XX СТОЛІТТЯ

© 2020

ORCID: 0000-0002-2922-285X

Марчук Оксана Олександрівна, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки

*Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка С. Дем'ячука
(33000, Україна, Рівне, вул. Степана Дем'ячука, 4; e-mail: oxanna442@ukr.net)*

Анотація. У статті розроблено історичну періодизацію процесу навчання та виховання дітей та молоді в освітньо-культурних установах Волині у XIX – першій половині XX століття та представлено шляхи її використання в закладах освіти сьогодення. Зазначено, що педагогічний досвід минулого сприяє вдосконаленню освітніх систем. Обґрунтовано, що вироблення історичної періодизації процесу навчання і виховання молоді в культурно-освітніх установах Волині XIX – початку XX ст. сприяє систематизації наукових знань про становлення системи шкільництва в Західній Україні, утверджує розвиток освіти регіону в контексті розвитку освітньої системи України. Зазначено, що проблеми періодизації освітньої системи України досліджено у наукових працях Я. Булаки, Н. Гулана, В. Курила, О. Сухомлинської. Автором використано різноманітні методи для досягнення мети дослідження: метод періодизації; компаративний аналіз; метод узагальнення та конкретизації. На основі аналізу освітньої політики, що реалізовувалася у роботі культурно-освітніх товариств Волині XIX – початку XX століття, викремлено три основні історичні етапи навчання та виховання молодого покоління на території Волині: а) 1800–1917 рр. – перебування шкільництва під впливом політики Російського уряду; б) 1917–1921 – період націоналізації волинської системи освіти; в) 1921–1939 рр. – здійснення освітніх реформ під егідою керівництва Другої Речі Посполитої. Детально проаналізовано процес навчання та виховання молоді в досліджувані періоди. У дослідженні використано архівні матеріали про діяльність закладів освіти, релігійних товариств, громадських організацій. Розроблена періодизація дала змогу констатувати той факт, що процес навчання і виховання молоді в культурно-освітніх установах Волині XIX – початку XX ст. відбувався в умовах, коли Україна входила до складу Російської держави, Української народної республіки, Української держави та Другої Речі Посполитої. Пояснено, що впродовж цього часу, українці виховували молоде покоління в національному дусі. Зазначено, що розроблену періодизацію доречно використовувати при аналізі культурного розвитку України в закладах вищої та середньої освіти.

Ключові слова: періодизація, навчання, виховання, діти і молодь, освітньо-культурні установи, формування, розвиток, громадські та релігійні товариства, політика.

THE HISTORICAL PERIODISATION OF THE EDUCATION AND UP BRINGING PROCESS OF CHILDREN AND YOUNG PEOPLE IN THE EDUCATIONAL AND CULTURAL INSTITUTIONS AT THE TERRITORY OF VOLYN AT THE 19th – FIRST HALF OF THE 20th CENTURY

© 2020

Marchuk Oksana Aleksandrovna, Ph.D.(Pedagogy),
Associate Professor of Pedagogy

*Academician Stepan Demianchuk International University of Economics and Humanities
(3300, Ukraine, Rivne, Stepan Demianchuk Street, 4, e-mail: oxanna442@ukr.net)*

Abstract. The article elaborates the historical periodization of the process of education and upbringing of children and young people in educational and cultural institutions of Volyn in the XIX – the first half of the 20th century and presents the ways of its using in educational institutions of today. It is said that the pedagogical experience of the past contributes to the improvement of educational systems. It is substantiated that the development of historical periodization of the process of education and upbringing of youth in the cultural and educational institutions of Volyn in the XIX – early XX century contributes to the systematization of scientific knowledge about the formation of the school system in Western Ukraine, approves the development of education in the region in the context of the development of the educational system of all Ukraine. It was noted that the problems of periodization of the educational systems of Ukraine were investigated in the scientific works of Y. Bulaka, N. Gupan, V. Kuril, O. Suhomlinskaya. The author has used various methods: the method of periodization; comparative analysis; method of generalization and concretization. On the basis of the analysis of educational policy implemented in the work of cultural and educational societies of Volyn of the XIX – early XX century three main historical stages of education and upbringing of the young generation in the territory of Volyn were distinguished: a) 1800–1917 – staying of school under the influence of the Russian government policy; b) 1917–1921 – the period of nationalization of the Volyn education system; c) 1921–1939 – the implementation of educational reforms under the auspices of the Second Commonwealth of Poland. The process of education and upbringing of young people in the studied periods is analyzed in detail. The studying used archival materials about the activities of educational institutions, religious societies, public organizations. The developed periodization made it possible to state the fact that the process of education and upbringing of young people in the cultural and educational institutions of Volyn in the 19th – beginning of the 20th centuries took place in the conditions when Ukraine was part of the Russian state, the Ukrainian People's Republic, the Ukrainian state and the Second Commonwealth of Poland. It was explained that during this time Ukrainians were raising the younger generation in the national spirit. It is stated that the developed periodization should be used in the analysis of the cultural development of Ukraine in higher and secondary education institutions.

Keywords: periodization, training, education, children and youth, educational and cultural institutions, formation, development, social and religious societies, politics.

ИСТОРИЧЕСКАЯ ПЕРИОДИЗАЦИЯ ПРОЦЕССА ОБУЧЕНИЯ И ВОСПИТАНИЯ ДЕТЕЙ И МОЛОДЕЖИ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНО-КУЛЬТУРНЫХ УЧРЕЖДЕНИЯХ ВОЛЫНИ XIX – ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЫ XX ВЕКА

© 2020

Марчук Оксана Александровна, кандидат педагогических наук,
доцент кафедры педагогики

Международный экономико-гуманитарный университет имени академика С. Демьянчука
(33000, Украина, Ровно, ул. Степана Демьянчука, 4; e-mail: oxanna442@ukr.net)

Аннотация. В статье разработана историческая периодизация процесса обучения и воспитания детей и молодежи в образовательно-культурных учреждениях Волины в XIX – первой половине XX века и представлены пути ее использования в учебных заведениях настоящего. Отмечено, что педагогический опыт способствует совершенствованию образовательных систем. Обосновано, что выработка исторической периодизации процесса обучения и воспитания молодежи в культурно-образовательных учреждениях Волины XIX – начала XX в. способствует систематизации научных знаний о становлении системы школ в Западной Украине, утверждает развитие образования региона в контексте развития образовательной системы Украины. Отмечено, что проблемы периодизации образовательной систем Украины исследованы в научных трудах Я. Булак, Н. Гупан, В. Курило, О. Сухомлинской. Автором использованы различные методы для достижения цели исследования: метод периодизации; компаративный анализ; метод обобщения и конкретизации. На основе анализа образовательной политики, реализуемой в работе культурно-просветительских обществ Волины XIX – начала XX века, виокремлено три основные исторические этапы обучения и воспитания молодого поколения на территории Волины: а) 1800–1917 гг. – пребывание школ под влиянием политики Российского правительства; б) 1917–1921 – период национализации волинской системы образования; в) 1921–1939 гг. – осуществление образовательных реформ под эгидой руководства Второй Речи Посполитой. Подробно проанализирован процесс обучения и воспитания молодежи в исследуемые периоды. В исследовании использованы архивные материалы о деятельности учебных заведений, религиозных обществ, общественных организаций. Разработана периодизация позволила констатировать тот факт, что процесс обучения и воспитания молодежи в культурно-образовательных учреждениях Волины XIX – начала XX в. происходил в условиях, когда Украина входила в состав Российского государства, Украинской народной республики, Украинского государства и Второй Речи Посполитой. Объяснено, что в течение этого времени, украинцы воспитывали молодое поколение в национальном духе. Отмечено, что разработанную периодизацию уместно использовать при анализе культурного развития Украины в учреждениях высшего и среднего образования.

Ключевые слова: периодизация, обучения, воспитания, дети и молодежь, образовательно-культурные учреждения, формирование, развитие, общественные и религиозные общества, политика.

ВСТУП

Постановка проблеми у її загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними задачами. Процеси євроінтеграції та глобалізації освітньої галузі зумовили потребу в переосмисленні усталених взірців навчання та виховання молоді відповідно до запитів сучасної епохи. Важливим є педагогічний досвід минулого, адже він сприяє вдосконаленню освітніх систем. Сьогоднішні науковці мають змогу детальніше дослідити специфіку діяльності освітньо-культурних установ, оскільки є більший доступ до архівних матеріалів. Окрім того, стрімкий розвиток комп'ютерних технологій дозволив використовувати Інтернет-ресурси, зокрема, архівні матеріали в pdf – форматі. Вироблення історичної періодизації процесу навчання і виховання молоді в культурно-освітніх установах Волині XIX – початку XX ст. сприяє систематизації наукових знань про становлення системи шкільництва в Західній Україні, утверджує розвиток освіти регіону в контексті розвитку освітньої системи України. На думку сучасних науковців, «в умовах національного-духовного відродження України, її освіти і культури виникає гостра потреба не лише у системних історико-педагогічних та культурних розвідках, але і у регіональних пошуках витоків становлення освітніх і культурних закладів» [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких розглядалися аспекти цієї проблеми і на яких базується автор; виокремлення частин загальної проблеми, не розв'язаних раніше. Проблеми становлення шкільництва на території Волинської губернії та Волинського воєводства були об'єктом для дослідження сучасних українських науковців. Так, вчений Ю. Агапов [2] проаналізував приватні навчальні заклади, що функціонували на території Волині у досліджений період. У праці Н. Бовсунівської [3] охарактеризовано розвиток шкільної музичної освіти, дослідниця Ж. Даюк [4] визначила основні напрями культурно-просвітницької діяльності викладачів та випускників Кременецького ліцею в Україні. Вагомим здобутком сучасного волиненства є наукова публікація О. Костюк про становлення та розвиток релігійної освіти на Волині [5]. Господарська, громадсько-політична та культурна діяльність дворян і поміщиків Волині, їх внесок у розбудову освіти волинського регіону представлено у дисертації Т. Шахрай [6]. Проблеми періодизації освітньої систем України досліджено у наукових працях Я. Булаки [7], Н. Гупана [8], В. Курила [9], О. Сухомлинської [10].

Незважаючи на велику кількість публікацій, сьогодні постає необхідність комплексно дослідити процеси навчання та виховання дітей та молоді в освітньо-культурних установах та визначити історичні періоди їх функціонування.

Обґрунтування актуальності дослідження. В сучасній Україні спостерігаємо процес інтенсивного виникнення нових освітньо-культурних установ, активісти яких активно долучаються до навчання та виховання дітей та молоді. До зазначених установ, окрім закладів освіти, належать різноманітні дитячо-юнацькі центри, клуби, студії, які пропагують власні ідеали, нав'язують моделі поведінки, етичні та національні цінності. Завдання нинішніх освітян, батьків та громадськості – стежити за діяльністю членів цих установ, аналізувати їх основні постулати та напрями роботи, оскільки в них відбувається формування людини як особистості. У своїй діяльності досліджувані установи повинні опиратися на педагогічний досвід культурно-просвітницьких та громадських організацій, які діяли в минулому та виробили певні освітньо-виховні моделі роботи із молодим поколінням. Прикладом, можуть послугувати методи, форми та прийоми роботи із дітьми та молоддю, що використовували вчителі та активісти освітньо-культурних установ Волині у XIX – першій половині XX століття. Зазначимо, що впродовж досліджуваного періоду у діяльності цих установ відбувалися певні зміни, які сьогодні слід належно дослідити та дати об'єктивну і незаангажовану оцінку подіям, які впливали на процес отримання знань та формування світогляду і морально-етичних переконань учнівської особистості. Відтак, постає потреба у періодизації процесу навчання та виховання дітей та молоді в освітньо-культурних установ Волині у XIX – першій половині XX століття відповідно до політичних, соціально-економічних та культурних умов розвитку волинського краю. Варто зауважити, що необхідність переймання педагогічних здобутків минулого окреслена в сучасних освітніх документах. Наприклад, у «Законі про освіту» написано, що «Державна політика у сфері освіти формується і реалізується на основі наукових досліджень, міжнародних зобов'язань, вітчизняного та іноземного досвіду» [11].

Актуальність обраної теми зумовлюється також необхідністю переосмислення усталених поглядів на освіту XIX – першої половини XX століття та виробленням об'єктивної оцінки досліджуваних педагогічних

явищ, оскільки впродовж багатьох років в аналізі освіти, особливо наукових розвідках середини ХХ ст., вчені ігнорували національно-патріотичне та релігійне виховання.

МЕТОДОЛОГІЯ

Формулювання цілей статті. Мета статті – розробити та обґрунтувати історичну періодизацію процесу навчання та виховання дітей та молоді в освітньо-культурних установах Волині у ХІХ – першій половині ХХ століття та представити шляхи її використання в закладах освіти сьогодення.

Постановка завдань. Для реалізації поставленої мети необхідно розв'язати такі завдання: а) розробити авторську періодизацію процесу навчання та виховання дітей та молоді в освітньо-культурних установах Волині у ХІХ – першій половині ХХ століття; б) проаналізувати архівні матеріали про діяльність закладів освіти, роботу активістів громадських товариств Волині у досліджувані періоди, визначити особливості навчання та виховання молодого покоління; в) розробити рекомендації щодо реалізації розробленої періодизації в закладах освіти сьогодення.

Методи, методики та технології, що використовувалися. Автором використано різноманітні методи для досягнення мети дослідження: метод періодизації (для обґрунтування періодизації розвитку процесу навчання та виховання дітей та молоді в освітньо-культурних установах Волині у ХІХ – першій половині ХХ століття; компаративний аналіз для встановлення спільних і специфічних ознак у системі навчання та виховання дітей та молоді в різні історично-педагогічні періоди; метод узагальнення та конкретизації, який сприяв формулюванню загальних висновків і практичних рекомендацій з питань впровадження розробленої періодизації в освітній процес сьогодення.

РЕЗУЛЬТАТИ

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. На території Волині у ХІХ – першій половині ХХ століття склалася певна система навчання та виховання дітей та молоді в освітньо-культурних установах, яка впродовж її історичного розвитку зазнавала певних змін. Водночас впродовж певного історичного періоду спостерігаємо ряд спільних освітніх рис, дозволило нам виокремити певну періодизацію навчання та виховання молодого покоління. Аналіз системи освіти засвідчив, що вона невіддільно пов'язана із умовами політичного, культурного та соціально-економічного розвитку краю. Як свідчать історичні факти, у ХІХ – першій половині ХХ століття територія Волині офіційно перебувала у складі Російської імперії, Російської держави, УНР, Української Держави (1918), Другої Речі Посполитої та Української СРР [12]. Відповідно, тут реалізовувалася освітня політика уряду Росії, України чи Польщі. Загалом у досліджуваній період волинські землі утворювали Волинську губернію та Волинське Воєводство.

Розробляючи періодизацію, ми використовували дослідження «Церковнопарафіальні школи Лівобережної України в системі освітньої політики уряду Російської імперії (1884–1917 рр.)» [13] І. Петренко. Дослідниця пояснила, що у 1861 році після скасування кріпосного права інтенсивно почали виникати школи, оскільки тогочасне суспільство потребувало грамотних і кваліфікованих працівників. Науковець розробила таку періодизацію шкільництва: «1) кінець 50-х – 70-ті роки ХІХ ст., коли здійснювалася ліберальна політика уряду в галузі народної освіти, створювалися умови для залучення громадськості та приватної ініціативи до освітньої справи; 2) 70-ті – початок 90-х років ХІХ ст., коли уряд віддав пріоритет створенню церковнопарафіальних шкіл, перевів їх на 7 державне фінансування, сприяв їх розвитку; 3) середина 90-х років ХІХ ст. – початок ХХ ст., пов'язаний з вирішальним зрушенням у сфері початкової освіти, зростанням асигнувань на школу, спільни-

ми діями держави та громадськості в системі подальшої розбудови народної освіти» [13, с. 7]. Відтак на основі аналізу освітньої політики, що реалізовувалася у роботі культурно-освітніх товариств Волині ХІХ – початку ХХ століття нами виокремлено три основні історичні етапи навчання та виховання молодого покоління: а) 1800–1917 рр. – перебування шкільництва під впливом політики Російського уряду; б) 1917–1921 – період націоналізації волинської системи освіти; в) 1921–1939 рр. – здійснення освітніх реформ під егідою керівництва Другої Речі Посполитої. Окрім того, перший період умовно можна поділити на два підперіоди: 1800–1861 – становлення системи навчання та виховання дітей і молоді в освітньо-культурних центрах, 1861–1917 – інтенсивний розвиток системи освітньо-культурних установ Волині з урахування проросійської політики.

До основних особливостей розвитку освіти першого виокремленого періоду в Волинській губернії варто віднести структурованість, інтенсивне виникнення початкових шкіл, функціонування духовних закладів, викладачі яких намагалися виховати духовно багату, думаючу особистість, віддану православної церкві та російському самодержавству. Головним недоліком тогочасної освітньої системи вважаємо відсутність у ній ідеалів національного виховання, русифікацію, викладання російською мовою, використання російськомовних матеріалів. Для шкільництва другого періоду характерна націоналізація освітньої галузі регіону, зосередження на території Волині основних органів державної влади, консолідація усіх сил задля розбудови системи освіти. Третій період характеризувався згортанням процесів інтенсивної націоналізації системи освіти і виникненням пропольських освітньо-культурних установ. У перші два території Волині утворювала Волинську губернію, у третьому – Волинське воєводство.

Для обґрунтування доцільності розробленої періодизації наведемо приклади, пов'язані із навчанням та вихованням дітей і молоді в досліджувані етапи. Так, у на початку ХІХ ст. на території Волині почали виникати церковнопарафіальні школи, основним завданням яких було виховувати молодь в християнському дусі. Як пояснив дослідник М. Левківський, «метою відкриття навчальних закладів було посилення засад православ'я..., покращення освітнього рівня православних Волині» [1, с. 128]. Однак, упродовж 1818 – 1844 рр. кількість учнів в них не була великою: у 1833 р навчалось лише 85 чол., а в 1844 – 176 чол. [1, с. 130] Значні зміни відбулися після 1861 р. та 1884 р., коли було прийнято «Правила про церковнопарафіальні школи». Відповідно значно збільшилася кількість школярів, і станом на 1887 р. становила 100 796 [1, с. 135].

У цей час на території Волині до навчання та виховання дітей долучилися активісти громадських та релігійних товариств, які облаштовували церковнопарафіальні та недільні школи, співпрацювали із закладами освіти, проводили бесіди та релігійні виховні заходи, залучали дітей та молодь до участі в богослужіннях, роздавали молодому поколінню літературу морально-етичного характеру. Прикладом, може служити діяльність Кременецького Богоявленського Свято-Миколаївського братства, при якому функціонувала належно облаштована школа [14, с. 135], Луцького Хресто-Воздвиженського братства, острозького Кирило-Мефодіївського та інших.

Упродовж всього ХІХ ст. на території Волині реалізовувалася проросійська політика. Як зазначив О. Субтельний, «хоча першочергова мета російської політики полягала у послабленні польських впливів на Правобережжі, вона мала глибокий вплив на українське селянство... після повстання 1831 р. за кілька місяців позакривали всі польські школи, а шкільну справу реорганізували на імперських засадах із переведенням на російську мову» [15, с. 266]. Проросійські впливи у навчання та вихованні волинської молоді значно посилювалися після прийняття Валуївського циркуляру (1863)

та Емського указу (1876): навчання велося російською мовою, ігнорували національні аспекти в вихованні, матеріал навчальних підручників спрямовувався на виховання законослухняних громадян Російської держави.

Другий період процесу навчання та виховання дітей та молоді Волині в освітньо-культурних установах розпочався в 1917 р. і був викликаний національним відродженням, яке розпочалося в Україні після повалення самодержавства. Тоді територія Волні входила в склад УНР, Української Держави (1918). Процес навчання і виховання дітей та молоді здійснювався в національно-патріотичному дусі. В усіх повітах почали виникати українські школи. Відтак, на території розгорнули свою діяльність УСС, які почали створювати «народні школи». В історії Волині на початку XX століття діяло понад 50 початкових і дві семикласні «народні школи» [1, с. 22], які отримували підтримку від «Бюро культурної допомоги для українського населення окупованих земель», що було створене при «Союзі визволення України». Вчителі цих шкіл викладали математику, читання, письмо, історію та географію України. Стрільці видавали власні підручники для навчання дітей. Значну допомогу у справі навчання та виховання дітей і молоді надавали члени громадських товариств, найбільшими з яких були «Союз українців», «Просвіта», «Рідна школа», «Рівненський Боян». Як свідчать архівні матеріали, населення Волині прагнуло навчати та виховувати дітей в національно-зорієнтованих школах. Підтвердженням цього є готовність мешканців Дубно узяти на себе всі витрати з облаштування української гімназії в місті [16, с. 22]. Закінчення другого виділеного періоду пов'язане із входженням волинських земель до складу Польщі в 1921 році і утворенням Волинського воєводства.

Третій історичний період функціонування культурних та освітніх установ розпочався у 20-тих роках XX ст., коли освітнє становище шкіл на Волині зазнало змін, викликаних історично-політичними подіями). На території Волинського воєводства головним органом управління освітою було Міністерство віросповідання та публічної освіти. В той час на території Волині продовжували функціонувати заклади різних типів. Серед початкових шкіл виокремлюємо утравкістичні, польські, українські та школи національних меншин. Середня ланка була представлена гімназіями, ліцеями, жіночими гімназіями, бурсами. Здійснений аналіз роботи волинських навчальних закладів на території Польщі дозволив констатувати той факт, що у 20–30 рр. спостерігається новий етап в становленні освітньої системи регіону, коли виникали нові типи закладів, змінювалися освітні пріоритети, однак із боку уряду було взято курс на політизацію, що призвело до утисків українських установ. У сучасних наукових розвідках пояснено, що «становище шкільництва на Волині в цей час визначалося українсько-польською конфронтацією. Українці прагнули мати свою власну школу, яка б давала освіту українською мовою, підносила національну свідомість, патріотизм і культуру народу...» [1, с. 24]. В цей час продовжували здійснювати свою просвітницьку діяльність громадські товариства, які співпрацювали із закладами освіти, влаштовували літературно-музичні вечори, народні ігри та забави, святкування днів пам'яті Т. Шевченка, Лесі Українки. І. Котляревського. Наприклад, члени волинської «Просвіти» користувалися авторитетом населення краю, особливо педагогів, які високо поцінювали їх працю. Висловлюючи подяку за плідну співпрацю із школами Рівненщини професор Ф. Пекарський «підкреслив великі зусилля Ради «Просвіти» для утримання гімназії, висловився за необхідність і далі ще з більшою енергією старатися на місцях про підтримку гімназії» [17, с. 97]. До фізичного виховання долучилися представники «Соколу», естетичний смак формували активісти «Рівненського Бояна» та «Волинського театального товариства». Третій період процесу навчання та виховання молодого покоління Волині в освітньо-куль-

турних центрах закінчився в 1939 р, коли ця територія ввійшла до складу Радянської України.

Розроблена нами періодизація засвідчила, що процес навчання та виховання молоді Волині залежав від політичних умов. Виховання відбувалося в складних умовах втрати власної незалежності, одна населення регіону продовжували виховувати молоде покоління в патріотичному дусі, намагаючись зберегти свої національні автентичність та самобутність.

Порівняння отриманих результатів з результатами у інших дослідженнях. Дослідження дало змогу проаналізувати його результати з іншими науковими працями. Розроблено періодизацію процесу навчання та виховання дітей і молоді в культурно-освітніх установах Волині XIX – початку XX століття. Зазначено, що він відбувався в умовах коли Україна входила до складу інших держав. Пояснено, що значні зрушення в справі освіти молодого покоління відбулися в другій половині XX ст. Ця теза прослідковується у дослідженні І. Петренко [10], яка пояснила, що «реформа 1864 року вперше в історії Російської імперії створила масову народну школу, дала можливість проявитися приватній і громадській ініціативі, сприяла поширенню грамотності серед сільського населення» [13, с. 95]. Нами встановлено, що в XIX – на початку XX століття навчання і виховання дітей і молоді мало проросійський характер, що обґрунтовано в науковій розвідці Т. Джаман [18]. Отримані нами результати про форми методи і прийоми навчання і виховання дітей і молоді в першій половині XX ст. співвідносні із результатами наукових пошуків О. Бореяка [19] про діяльність громадських товариств, Ю. Крамара [20] про національно-культурне та релігійне життя на Волині в досліджуваний період та Р. Найди, яка охарактеризувала [21] просвітницько-виховну діяльність молодіжних товариств на Волині (1919–1939 рр.)

ВИСНОВКИ

Висновки дослідження. У XIX – першій половині XX ст. територія Волині входила до складу Російської імперії, УНР, Української держави та Другої Речі Посполитої. Відповідно процес навчання і виховання молоді в освітньо-культурних центрах відбувався згідно освітньої політики тогочасних урядів. Нами було виокремлено три основні етапи освітнього процесу: а) 1800–1917 рр. – перебування шкільництва під впливом політики Російського уряду; б) 1917–1921 – період націоналізації волинської системи освіти; в) 1921–1939 рр. – здійснення освітніх реформ під егідою керівництва Другої Речі Посполитої. Незважаючи на втрату державності, молоде покоління виховувалося в національно-патріотичному дусі. Розроблену періодизацію доцільно використовувати під час вивчення розвитку освіти України XIX – першої половини XX ст. під час проведення занять в закладах вищої та середньої освіти. Її доречно використовувати при написанні кваліфікаційних робіт, наукових статей і рефератів.

Перспективи подальших досліджень цього напрямку. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в дослідженні системи навчання та виховання дітей і молоді в різні історичні періоди та в різних регіонах України та виробленні відповідної історичної періодизації, яка би дала змогу науковцям порівняти освітні системи не лише в Україні, а й країнах зарубіжжя. Аналіз розвитку вітчизняного шкільництва дозволяє гідно представити Україну в світовому педагогічному процесі та визначити її роль у формуванні освітнього простору Західної Європи в минулому та часи сьогодення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Левківський М. Велика Волинь: Історія освіти і культури: монографія. Житомир, 2011. 500 с.
2. Агапов Ю. Ю. Становлення і розвиток приватної освіти на Волині (друга половина XIX – початок XX ст.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 / Житомирський державний університет імені Івана Франка. Житомир, 2011. 20 с.
3. Бовсунієвська Н. М. Розвиток шкільної музичної освіти на Волині (кінець XIX – початок XX ст.): дис. ... канд. пед. наук:

13.00.01 / Житомирський державний педагогічний університет імені І. Франка. Житомир, 2004. 231 с.

4. Даюк Ж. Ю. Культурно-просвітницька діяльність викладачів та випускників Кременецького ліцею в Україні (XIX – початок XX ст.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 / Житомирський державний педагогічний університет імені І. Франка. Житомир, 2011. 20 с.

5. Костюк О. Ю. Становлення та розвиток релігійної освіти на Волині (XIX – поч. XX ст.): дис. ... на здобуття наук. ступеня кандидата пед. наук: 13.00.01 / Національний університет «Острозька Академія». Острог, 2007. 281 с.

6. Шахрай Т. О. Господарська, громадсько-політична та культурна діяльність дворян і поміщиків Волині наприкінці XIX – початку XX ст.: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Черкаський національний університет імені Б. Хмельницького. Черкаси, 2008. 244 с.

7. Бурлака Я. З історії вітчизняної педагогіки: завдання, пошуки, проблеми. Рідна школа. 1992. № 1. С. 7–13.

8. Гупан Н. Проблеми хронології в сучасних історико-педагогічних дослідженнях Український педагогічний журнал. 2016. № 1. С. 116–121.

9. Курило В. С. Періодизація процесів становлення і розвитку системи освіти і педагогічної думки східноукраїнського регіону в XX сторіччі Освіта на Луганщині. 1999. № 1. С. 23.

10. Сухомлинська О. Періодизація педагогічної думки в Україні: кроки до нового виміру. Збірник наукових праць до 10-річчя АПН України. Частина 1. Харків: ОВС, 2002. С. 37–54.

11. Закон України „Про освіту” (2017 р.) URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 20.08.2019).

12. Волинська губернія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D> (дата звернення: 29.09.2019).

13. Петренко І. М. Церковнопарафіальні школи Лівобережної України в системі освітньої політики уряду Російської імперії (1884–1917 рр.). Полтава: РВВ ПУСКУ, 2008. 161 с.

14. Відвідини Первосвященним Модестом, Єпископом Волинським і Житомирським, і Його Превосходительством – Тайним Радником, Управляючим канцелярією Священного Синоду В. Саблером духовно-навчальних закладів і церков міста Кременця. Волинські Єпархіальні Відомості. 1890. Частина неофіційна. № 29. С. 1008–1014.

15. Субтельний О. Україна: Історія. Київ: Либідь, 1993. 720 с.

16. Українська початкова школа в м. Дубно. ДАРО, ф. 505, оп. 1, спр. 1. 39 арк.

17. Переписка із повітовим управлінням державної поліції з питань діяльності української організації „Просвіта”. ДАРО, ф. 30, оп. 18, спр. 484, 363 арк.

18. Джаман Т. В. Розвиток народної освіти на Волині (XVIII–XIX ст.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 / Тернопільський державний педагогічний університет імені В. Гнатюка. Тернопіль, 1999. 20 с.

19. Борейко О. М. Просвітницько-педагогічна діяльність громадських товариств Волині (др. пол. XIX – поч. XX ст.): дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Житомирський державний педагогічний університет імені І. Франка. Житомир, 2004. 239 с.

20. Крамар Ю. Західна Волинь 1921–1939 рр.: національно-культурне та релігійне життя. Луцьк: Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2015. 404 с.

21. Найда Р. Г. Просвітницько-виховна діяльність молодіжних товариств на Волині (1919–1939 рр.): автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Київ, 2008. 20 с.